

7. Crowley A. Liber AL vel Legis [Електронний ресурс] / Aleister Crowley. – Режим доступу : http://en.wikisource.org/wiki/Liber_AL_vel_Legis.
8. Ebeling F. The Secret History of Hermes Trismegistus: Hermeticism from Ancient to Modern Times / Florian Ebeling ; [foreword by Jan Assmann ; translated form German by David Lorton]. – Ithaca and London : Cornell University Press, 2007. – 158 с.
9. Jolly K. L. Magic. [Електронний ресурс] / K. L. Jolly, R. A. Gilbert, J. F. M. Middleton // Encyclopaedia Britannica Deluxe Edition. – Encyclopaedia Britannica, 2004. – 3 електрон. диски (CD-ROM). – Систем. вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP, Vista. – Назва з титул. екрану.
10. Huddo O. (Crowley A.). How to write a novel! (after W. W. Maugham) [Електронний ресурс] / “Oliver Haddo” (Aleister Crowley) // Vanity Fair (UK). – 30 December, 1908. – P. 838–840. – Режим доступу : https://www.100thmonkeypress.com/biblio/acrowley/periodicals/write_a_novel/write_a_novel.htm.
11. Maugham S. The Magician (together with a fragment of autobiography) [Електронний ресурс] / Somerset Maugham // Electronic Classical Series Publication / [ed. Jim Manis]. – The Pennsylvania State University. – Режим доступу : <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/s-maugham.htm>.
12. Mebane J. Renaissance Magic and the return of the Golden Age: the occult tradition and Marlow, Jonson and Shakespeare / John S. Mebane. – Lincoln & London : University of Nebraska Press, 1992. – 309 p.
13. Rogal S. / Samuel J. Rogal. – London : Greenwood Press, 1997. – 398 p.
14. The New York Public Library Literature Companion / [ed. Anne Skillion]. – NY : Free Press, 2001. – 784 p.
15. Thorndike L. A history of magic and experimental science during the first thirteen centuries of our era [Електронний ресурс] / Lynn Thorndike // Vol 1. – New-York, London : Columbia University Press, 1958. – Режим доступу : <http://www.scribd.com/doc/23693925/THORNDIKE-LYNN-A-History-of-Magic-Experimental-Science-1923-888p-T1>.

ТРАНСКУЛЬТУРАЛІЗМ У ТУРБУЛЕНТНОСТІ ПОСТПОЗИТИВІСТСЬКОГО РЕАЛІЗМУ

Марія ШИМЧИШИН

Київський національний лінгвістичний університет

У статті осмислено перехрестя транскультуралізму з націоналізмом, глобалізацією та мультикультуралізмом. Авторка зосередила увагу на локалізації

транскультуралізму у широкій парадигмі постпозитивістського реалізму. Зрештою зроблено висновок про те, що як для транскультуралізму, так і для постпозитивістського реалізму характерна реактуалізація ідентичності і визнання її епістемологічної ваги. Адже ідентичність становить підґрунтя нашого світорозуміння та світоосмислення.

Ключові слова: транскультуралізм, постпозитивістський реалізм, глобалізація, мультикультуралізм, націоналізм, ідентичність.

В статье рассмотрены пересечения транскультурализма с национализмом, глобализацией и мультикультурализмом. Авторка сосредоточила внимание на локализации транскультурализма в широкой парадигме постпозитивистского реализма. Сделано вывод о том, что для транскультурализма, также как и для постпозитивистского реализма характерна реактуализация идентичности и признание ее эпистемологической значимости. Идентичность составляет основу нашего миропонимания и мироощущения.

Ключевые слова: транскультурализм, постпозитивистический реализм, глобализация, мультикультурализм, национализм, идентичность.

The article discusses a crossroads of transculturalism with nationalism, globalization and multiculturalism. Transculturalism is seen as a mode of reflexive identity and cultural orientation. The author has paid considerable attention to the localization of transculturalism in a broad paradigm of postpositivist realism. It has been argued that we need to explore the possibility of a theoretical understanding of social and cultural identity in terms of objective social location.

Key words: transculturalism, postpositivist realism, globalization, multiculturalism, nationalism, identity.

Реальна і віртуальна мобільності становлять невід’ємну рису сучасного світу, що характеризується вибагливою взаємодією культур. Гіперрухливість суспільства пізнього капіталізму зумовила переосмислення епістемології низки засадничих понять, зокрема ідентичності та культури, що все частіше розуміються у параметрах флюїдності, плинності та постійної трансформації. Сьогодні цілком правомірно говорити про те, що культури не уособлюють певні оази чи острови, які піддаються точним описам та визначенням чи ж обмежуються певними локусами. Радше мова йде про **метакультурні** реальні й уявні обшири, у координатах яких окремих індивід має змогу вийти за межі етнічних, расових, гендерних, ідеологічних рамок, має змогу звільнитися від тиску традиції рідної чи набутої культур.

Часова і просторова компресія періоду постмодернізму забезпечила умови, в яких кожна конкретна людина досягає власну сутність через

занурення у спадщину усіляких традицій, через детериторіалізацію себе зі знайомого обширу та ретериторіалізацію в обшири маловідомі. З іншого боку індійський антрополог Арун Аппадурай [3] наголошує, що фетишизація електронних медіа та їхня доступність спричинює процеси анексії глобалізованого світу, все інтенсивніше маніфестування локального у контексті позірною панування режиму глобальності. Сьогодні детериторіалізовані суб'єкти міграційних рухів відрізняються від (добровільно/насилно) переміщених минулих десятиліть чи епох тим, що мають змогу продовжувати перебувати у медійному просторі покинутої реальності й культури.

Транскультурна сутність глобалізованого світу, що охоплює як можливості вільних переходів від однієї ідентичності до іншої, так і все глибшу трайбалізацію колективностей на фоні їхнього вимушеного підпорядкування законам постіндустріального капіталізму, спричинила колапс людського відчуття належності до єдиної внутрішньо-гомогенної спільноти. Сьогочасна суспільно-культурна ситуація проблематизує такі традиційні категорії, як мігрант, вигнанець, чужинець, експатріант, діаспора, що заповнили філософсько-літературний дискурс II половини XX століття. Переоцінений та переосмислений в останній третині XX століття транскультуралізм відкриває усе розлогіші обшири для критики таких популярних/панівних ідеологій, як націоналізм, постколоніалізм, мультикультуралізм, глобалізм та космополітизм. Деяко детальніше зупинюся на природі деяких антиномій, що по-особливому виразняються у цій площині.

У парадигмі транскультуралізму ревізується один із багатьох концептів ідентичності, що функціонував основною ідеологією націоналістських політик. Е. Саїд писав: “Усі націоналістичні культури дуже залежать від концепції національної ідентичності, а націоналістична політика є ідентичнісною: Єгипет для єгиптян, Африка для африканців, Індія для індійців і так далі” [2, 371]. Відомо, що створення націй держав упродовж 18 – 19 століть зумовило необхідність есенціалізації національної ідентичності, яка значним чином здійснювалася коштом поглинання етнічних та інших меншин. З цього приводу Монсерат Гібернау зазначає: “Національна держава традиційно спирала свою легітимність на ідею, що вона репрезентує націю, незважаючи на той факт, що держава, тільки-но поставши, повинна була здійснювати процеси побудови нації, спрямовані на примусову культурну і мовну асиміляцію

своїх громадян” [1, 84]. На відміну есенціалістської риторики націоналізму, транскультуралізм оспорує фіксованість, обрамленість понять ідентичності і культури й увіразнює їхню невіддільність від політики творення нації-держави.

Транскультуралізм вміщає в собі окремі аспекти транснаціоналізму. Джеймс Кліфорд пояснює унікальність транснаціональної суб’єктності “фактичною локалізацією тут та одночасно солідарністю й зв’язком із залишеним там” (підкреслення моє – М. Ш.) [5, 132]. При цьому тамтешність уособлює не якийсь конкретний локус чи націю, а радше зв’язок із чимось просторово віддаленим, що впливає на тут-буття. Множинна локалізація та трансгресія реальних чи уявних кордонів і є тим спільним знаменником, що поєднує транскультуралізм з транснаціоналізмом. Окрім того транскультуралізм оспорує традиційну пряму залежність культурної ідентичності від національної і далі сприяє зміщенню фокусу з колективних ідентичностей на одиничні, індивідуальні самості. У такому випадку людина сама обирає самість із доступних їй міріад. Доречно тут думка М. Епштейна, який наголошує: “транскультура пропонує універсальну символічну палітру, з допомогою якої ми самі створюємо власні промовисті портрети” [8, 334]. Успіх цього творчого процесу значним чином залежить від уміння дистанціюватися та детериторіалізуватися, від готовності до блукання просторами інших культур і традицій.

Вагомої уваги заслуговує і співвіднесеність транскультуралізму з мультикультуралізмом. Сьогодні стає все більш очевидним той факт, що на зміну ідеології мультикультуралізму, яка мала сильну прив’язку до поняття ідентичності (расової, національної, етнічної чи діаспорної), приходять транскультуралізм, що пропонує нестабільність та ризоматичність. Іншими словами **транскультуралізм дозволяє подолати той культурний сепаратизм, замкнутість, стратифікацію та детермінованість ідентичності дискурсом автентичності, що стали базовими для мультикультуралізму.** Культурний тоталітаризм, що ув’язнює індивідуума чи окрему спільноту у конкретно визначеній традиції, змінюється розумінням культури як дискурсу, що звільняє нас від будь-яких зашореностей чи прив’язок. Михаїл Епштейн підкреслює: “Культура має будь-яку цінність лише у тому випадку, якщо дозволяє нам стати дисидентами та утікачами від нашої природи, статі, раси чи віку” [8, 342].

Мультикультурна риторика про **толерування, визнання, пошанування та коректне** ставлення часто-густо не дає достатньо алгоритмів для дій, які б запобігали радикалізації відмінностей, поглибленню відчуженості між різними (класовими, етнічними, расовими etc.) групами, укріпленню кордонів, заснованих на тих чи інших відмінностях, з одного боку, а з іншого – для дій, які б заохочували розпізнання мозаїчності епістемологічного статусу ідентичності, його уgruntованості на взаємопроникненні та синкретизації найнесподіваніших типів парадигм. Серед багатьох критиків мультикультуралізму варто покликатися на твердження Е. Філіпз, яка у праці “Мультикультуралізм без культури” [11] стверджує: “мультикультуралізм видається не визволителем культури, а гамівною сорочкою культури, яка змушує тих, що прописані як члени культурної меншини, відповідати режиму автентичності, і таким чином не дає їм можливості перетинати культурні кордони, переймати культурні впливи, визначати та перевизначати себе” [11, 14]. У той же час власне мозаїчність функціонує як ключова ідеологема транскультуралізму. Як наголошує один з дослідників (Gilles Dupuis) “Транскультуралізм не обмежується двома культурами, що намагаються визначити, які ж відмінності між ними існують. Транскультуралізм відбувається там, де принаймні дві, а іноді три і більше культур – не просто перебувають у діалозі, а беруть участь у глибшому та часто суперечливому процесі, під час якого відбувається осяяння, розуміння та безперервне переутвердження ідентичності. Основна мета – трансформація ідентичності через довгі, напружені та часто болісні перемовини з іншим” [7, 501]. Відтак сьогодні транскультуралізм постає як найефективніша ідеологія епохи глобалізованого фінансового капіталу та як оптимальний формат людського спілкування і порозуміння у гео-політичному проєкті під назвою “глобальне село”.

Слушно підкреслити те, що просте протиставлення мультикультуралізму та транскультуралізму видається невинуватим, хоч і досить частим у сучасній гуманітаристиці. Натомість варто розглядати останній як логічне продовження та розвиток першого. Адже беззаперечно те, що мультикультуралізм **максимально увиразнив** факт існування усіляких можливих типів людських колективностей та необхідність їхнього пошанування. Тепер же риторика транскультуралізму спрямована на **розпізнання/виявлення у індивідуальній чи колективній самості задекларованих чи прихованих рис Іншого** і зрештою до усвідомлення

того факту, що будь-яка тожсамість є містилицем усіляких можливих досвідів. За на перший погляд спрощеним переходом від мультикультурного пошанування до транскультурного розпізнання, себто до “бачення в собі Іншого”, криється новий спосіб осмислення дійсності, шлях подолання напруги між різними групами людей, який передбачає уникнення будь-якого типу ієрархічності, дезінтеграцію колективностей, культур, дискурсів влади та знання. У цьому контексті В. Бегамудре наголошує на тому, що транскультуралізм утверджує думку про те, що між різними культурами відбуваються процеси постійних змін та еволюцій, і що зрештою ми перестаємо бути індо-канадцями чи українськими канадцями, ми просто є людьми. Важливо й те, що представники транскультуралізму декларують й імплементують ідею децентралізації культур.

Транскультура та транскультурність суттєво розширюють не лише горизонти мультикультуралізму, а й постколоніалізму, у лоні якого вони формувалися. Насамперед це проявляється у подоланні бінарної логіки та опозицій типу свій/чужий, центр/маргінес, імперія/колонія. Зокрема німецький науковець Вольфганг Велш переосмислює постколоніальну версію транскультурності, що переважно зводилася до культурної гібридності та креолізації, уґрунтованих на підпорядкуванні колонізованих. Він наголошує на праві і потребі людини бути вільною від будь-якої конкретної культурної формації, бути незалежною від наперед заданої ідентичності і мати право самій обирати простір тожсамості. В. Велш підкреслює необхідність усвідомлення взаємопроникнення усіх можливих культур. “Мова йде про переустановлення нашого внутрішнього компасу: подальше від надзвичайної зосередженості на полярності свого та чужого до уважного придивляння до того, що є спільним та єднальним, коли ми натрапляємо на незнайоме нам” [14, 202].

У контексті цієї статті слушно виокремити й відмінності між транскультуралізмом та космополітичною природою глобалізаційних процесів. З цього приводу М. Епштейн роздумує: “Космополіт, громадянин світу, стверджує, що належить безпосередньо і одночасно до усього людства, ігноруючи при цьому етнічні, расові та інші відмінності. У той час транскультурна особистість визнає власну **закоріненість** у певній культурі, але не прив’язується до неї” (підкреслення моє – М.Ш.) [8, 346].

Транскультуралізм охоплює орієнтацію на **самодистанціювання**, самоусунення від будь-якої наперед заданої ідентичності та

самокритичність до будь-якої визначеної самості. На нашу думку, варто осмислювати транскультуралізм не як просте розпилення чи дисемінацію різних культур у багатокультурний онтологічний статусу окремого індивіда, а як шлях відходу від будь-яких есенціалістських визначеностей самості, як паноптичну візію на такі конструкти, як традиція, канон, раса, нація та інші.

Розширення вузького потрактування транскультуралізму як розпорошення культур та виявлення такого розпорошення в окремих індивідах чи художніх артефактах видається ефективним через інкорпорування транскультурності у турбулентність **постпозитивістського реалізму**. Точки їхнього перетину (транскультуралізму та постпозитивістського реалізму) локалізуються з одного боку в осмисленні ідентичності, конкретно в усвідомленні того, що самість є конструктом, спродукованим різними типами ідеологічних дискурсів, а відтак політично, онтологічно та епістемологічно лімітованим. Більш того в її основі від початку закладено превалювання одного типу досвіду. З іншого боку вербалізується потреба реактуалізувати й перевинайти ідентичність, тобто відійти від її постмодерністського заперечення.

Один із представників постпозитивістського реалізму С. Моганти критикує есенціалістську ідею ідентичності, відповідно до якої колективна чи індивідуальна самість є стабільною та відносно незмінною, оскільки ґрунтується на спільному досвіді. Конкретно на досвіді людей, з якими ми себе ототожнюємо (колективно чи індивідуально) чи змушені ототожнювати. Про небезпеку узагальнень у політиці ідентичності застерігає і Е. Аппія. Зокрема у коментарі до праці Ч. Тейлора “Політика визнання” він наголошує, що слід бути дуже обережними з огульними категоріями на кшталт гендер, етнічність, раса чи сексуальність. Адже те, що “підходить одній людині, не завжди підходить для всіх” [4, 151].

Постпозитивістські реалісти оспорюють також і постмодерністську теорію ідентичності, в параметрах якої визнається сфабрикованість та сконструйованість ідентичності як такої і врешті необхідність відмови від неї взагалі. Як відомо, у постструктуралістському контексті самість – лише фікція мови, гра дискурсів та містифіковане поняття. Цей підхід до самості відповідає загальному постмодерністському епістемологічному скепсису та підозрі і навіть ворожості до будь-якого типу нормативності чи універсалізму. Постструктуралістська проблематизація об’єктивності будь-якого знання чи досвіду спричинила різку критику поняття

“ідентичності”. Осмислюючи набутки постструктуралізму П. Моя відзначає: “Замість того, щоб поставити запитання про те, як ми знаємо, хто ми є, представники постструктуралізму стверджують про те, що ми не можемо знати взагалі (*оскільки знання сконструйовані – М. Ш.*), замість того, щоб досліджувати природу (сутність) самості, вони (постструктуралісти – М. Ш.) радше визнають, що її нема взагалі” [10, 6].

Повернення до ідентичності або ж її перевинайдення тут же актуалізує два інші важливі пласти, а саме об’єктивної реальності та досвіду. На відміну від переконань суб’єктивістів послідовники постпозитивістського реалізму наполягають на тому, що реальність існує незалежно від суб’єкта. Однак питання полягає в тому, чи можемо ми пізнати її. Оскільки ж і досвід, і конкретні знання соціально сконструйовані, то отримати “чисті” знання про реальний світ не можливо. Адже, за словами Р. Рорті, ми живемо за конвенціями соціальних угод. Саме суспільна угода і є “правдою”, у яку ми віримо. За цією ж логікою ідеал об’єктивності замінено ідеалом солідарності. Про залежну епістемологію будь-якого знання пише Г. Путман: “ми не можемо знати світ “як він є” [12, 76]. Водночас таке знання не є необхідним (бо це знову ж приведе до боротьби ідеологій), продуктивним залишається власне процес наближення до непізнаної реальності. І він (процес) передбачає зіставлення соціально сконструйованих, ідеологічно залежних, соціально змістифікованих досвідів. Адже досвід завжди обумовлений структурами влади та ідеологічними дискурсами. С. Моганти підкреслює: “Наші досвіди ніколи не мають самоочевидних значень, оскільки почасти вони теоретизовані, і наш доступ до найпотаємніших особистих почуттів залежить від соціальних наративів, парадигм, та навіть ідеологій” [9, 12].

Повертаючись назад до перехресть транскультуралізму та постпозитивістського реалізму відзначаємо їхню реактуалізацію ідентичності і визнання її епістемологічної ваги. Ідентичність становить підґрунтя нашого світорозуміння та світоосмислення. Наша здатність та готовність розпізнавати у власній самості впливи як ідеологічних структур, так і присутність інших є запорукою безкінечного наближення до того, що у лексиці постпозитивістського реалізму, означене як непізнана реальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гібернау М. Ідентичність націй/ Монтсеррат Гібернау ; пер. з англ. П. Тарашука; ред. Л. Марченко.– К. : Темпора, 2012. – 303с.

2. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Саїд Едвард. – Київ: Критика, 2007. – 605с.
3. Appadurai A. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*/ Appadurai Arjun. – Minneapolis: U of Minnesota P. – 1996. – 229p.
4. Appiah A. Identity, Authenticity, Survival. *Multicultural Societies and Social Production* / Appiah Anthony // *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. – P. 149 – 165.
5. Clifford J. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art* / Clifford James. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1988. – 381p.
6. Dagnino A. *Transcultural Writers and Transcultural Literature in the Age of Global Modernity*/ Dagnino Arianna// [електронний ресурс: режим доступу: http://dspace.flinders.edu.au/xmlui/bitstream/handle/2328/25881/Transcultural_Writers.pdf;jsessionid=4410D9D06F98E339088B1549AA280831?sequence=3]
7. Dupuis G. *Transculturalism and écritures migrantes*/ Gilles Dupuis// *History of Literature in Canada: English-Canadian and French-Canadian*. – Ed. Reingard M. Nischik. – Rochester: Camden House. P. 497– 508.
8. Epstein M. ‘Transculture: A Broad Way between Globalism and Multiculturalism’ / Epstein Mikhail N. // *American Journal of Economics & Sociology* 68.1. – 2009. – P. 327–351.
9. Mohanty S. *Literary Theory and the Claims of History: Postmodernism, Objectivity, Multicultural Politics*/ Mohanty Satya. – Cornell University Press, 1997 – 260 p.
10. Moya P. *Reclaiming Identity: Realist Theory and the Predicament of Postmodernism*/ Moya Paula. – University of California Press, 2000. – 354p.
11. Phillips A. *Multiculturalism without Culture* / Phillips Anne. – Princeton University Press, 2009 – 216 p.
12. Putnam H. *Words and Life*/ Putnam Hilary. Ed. James Conant. – Cambridge, MA: 1994. – 531. Xxxii).
13. Rorty R. *Philosophy and the Mirror of Nature*/ Rorty Richard. – Princeton: Princeton UP, 1979. – 439p.
14. Welsch W. ‘Transculturality: The Puzzling Form of Cultures Today’/ Welsch Wolfgang // *Spaces of Culture: City, Nation, World*. Ed. Mike Featherstone and Scott Lash. – London: Sage, 1999. – P.194 – 214.